

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies is a double-blind peer-reviewed, open-access journal published to reach excellence on the scope. It considers scholarly, research-based articles on all aspects of economics, finance and accounting. As an international congress aimed at facilitating the global exchange of education theory, contributions from different educational systems and cultures are encouraged. It aims to provide a forum for all researchers, educators, educational policy-makers and planners to exchange invaluable ideas and resources.

DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINIING IQTISODIY BARQARORLIKDAGI O'RNI

Dusqulova Amina Ibodullo qizi
TDIUSF "Moliya, soliq va bank ishi"
kafedrasi assistenti

Annotatsiya:

Ushbu maqolada davlat budjeti daromadlarining iqtisodiy mazmuni, ularning shakllanish manbalari hamda mamlakat moliyaviy barqarorligini ta'minlashdagi o'rni tahlil qilingan. Maqolada budjet daromadlarining asosiy manbalari — soliqlar, davlat mulkidan olinadigan daromadlar, bojxona to'lovlari va boshqa tushumlar yoritilgan. Shuningdek, budjet daromadlarini shakllantirishda qo'llaniladigan asosiy tamoyillar — qonuniylik, adolatlilik, barqarorlik va shaffoflik haqida fikr yuritilgan. Tadqiqot natijasida davlat budjeti daromadlarining samarali boshqaruvi mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida va ijtimoiy dasturlarni amalga oshirishda muhim omil ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar:

davlat budjeti, budjet daromadlari, soliqlar, moliyaviy barqarorlik, davlat moliyasi, bojxona to'lovlari, iqtisodiy siyosat, daromad manbalari, budjet tizimi, ijtimoiy rivojlanish.

Kirish.

Davlat budjeti har bir mamlakat iqtisodiy tizimining markaziy bo'g'ini bo'lib, davlat moliyasini boshqarishning asosiy mexanizmini tashkil etadi. U iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish va strategik rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. O'zbekistonda davlat budjeti daromadlari va xarajatlarining tarkibi hamda ularning dinamikasini chuqur tahlil etish — hukumatning soliq-budjet siyosatini, ustuvor yo'nalishlarini va umumiy iqtisodiy strategiyasini anglashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi va ijtimoiy rivojlanishining moliyaviy poydevorini tashkil etuvchi muhim omillardan biri — davlat budjetining daromadlari tizimidir. Xususan, 2024-yil uchun O'zbekiston Respublikasining davlat budjeti to'g'risida¹gi qonun 2023-yil 25-dekabrda tasdiqlangan va 2024-yil 1-yanvardan kuchga kirgan bo'lib, unda mamlakatning jami konsolidatsiyalashgan budjeti daromadlari 375 trln so'mga yaqin miqdorda belgilangani ko'zda tutilgan.

Shu bilan birga, budjet daromadlarini shakllantirish hamda undirish amaliyoti — O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi² hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar talablariga muvofiq

¹ https://lex.uz/uz/docs/-6707765?utm_source=

² https://lex.uz/uz/docs/-7144874?utm_source=

ravishda yoʻlga qoʻyilgan. Budget daromadlari soliq tushumlari, bojxona yigʻimlari, davlat mulkidan tushumlar va boshqa manbalardan tashkil topadi; ularga eʼtibor qaratish moliyaviy siyosatning muhim qismi hisoblanadi.

Soʻnggi yillarda Oʻzbekistonda amalga oshirilayotgan soliq tizimidagi islohotlar, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish hamda fiskal boshqaruvni markazlashtirish choralari budget tuzilmasiga sezilarli taʼsir koʻrsatdi. Ushbu oʻzgarishlar davlat moliyasini boshqarishda yangi imkoniyatlar yaratib, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va samarali resurs taqsimotiga erishish uchun sharoit yaratdi. Davlat budgetining ushbu dinamikasini tahlil qilish siyosatchilar, iqtisodchilar va manfaatdor tomonlar uchun muhim ahamiyatga ega, chunki bu barqaror iqtisodiy rivojlanishni taʼminlash va fuqarolarning turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Davlat budjeti daromadlari va ularning shakllanish mexanizmlari boʻyicha ilmiy adabiyotlarda bir qator yondashuvlar va tahlillar mavjud. Eng avvalo, soliq daromadlarining budgetga qoʻshgan hissasi va tizim ichidagi struktura xususiyatlariga bagʻishlangan tadqiqotlarda, Oʻzbekistonda bevosita soliqlar, jismoniy shaxslardan olindadigan daromad soligʻi va mol-mulk soligʻi budget daromadlari tizimida muhim ahamiyat kasb etishi va soliqqa tortish maʼmuriyatidagi muammolar tufayli daromadlarning barqarorligi zaif ekanligi koʻrib chiqilgan [3].

Berkov oʻz tadqiqotida Oʻzbekistonda davlat moliyasini boshqarish jarayonining evolyutsiyasini tahlil qilib, postsovet davrida amalga oshirilgan asosiy fiskal islohotlarni yoritadi. Muallif markazlashtirilgan budget nazorat tizimidan bosqichma-bosqich markazlashmagan tizimga oʻtish jarayonini, davlat mablagʻlarini boshqarishda shaffoflik va samaradorlikni oshirish yoʻlidagi chora-tadbirlarni tahlil qilgan. Shuningdek, u soliq islohotlari strategiyasi, yangi soliqlarni joriy etish, soliqqa tortish bazasini kengaytirish orqali davlat budjeti daromadlarining oʻsishiga xizmat qiluvchi siyosatni oʻrganadi [4].

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tomonidan olib borilgan tadqiqotda esa Oʻzbekistonda davlat xarajatlarining tarkibi va dinamikasi chuqur tahlil qilingan. Ishda tarixiy rivojlanish tendensiyalari asosida hukumat xarajatlarining ustuvor yoʻnalishlari — xususan, taʼlim va sogʻliqni saqlash sohalariga mablagʻlarni qayta yoʻnaltirish orqali qashshoqlikni kamaytirish va ijtimoiy farovonlikni oshirishga qaratilgan siyosat tahlil qilinadi. Mualliflar, shuningdek, iqtisodiyotni qayta tuzish jarayonining fiskal oqibatlari va soliq intizomini mustahkamlash boʻyicha hukumat tomonidan koʻrilgan choralarni yoritib oʻtganlar [5].

Sattarov va Ismoilov oʻz ishlarida Oʻzbekiston budjeti daromadlarini shakllantirish tizimidagi oʻzgarishlarni koʻrib chiqib, xomashyo resurslariga tayanishdan diversifikatsiyalangan soliq tuzilmasiga oʻtish jarayonini tahlil qiladilar. Ularning fikricha, qoʻshilgan qiymat soligʻi (QQS) va yuridik shaxslar foyda soligʻiga kiritilgan oʻzgarishlar daromadlarning barqarorligini oshirishda muhim rol oʻynagan. Tadqiqotda shuningdek, ushbu islohotlarning iqtisodiyotning turli tarmoqlari boʻyicha resurslarni taqsimlashga taʼsiri ham chuqur oʻrganilgan [6].

Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2022-yilgi rasmiy hisobotida esa mamlakatning soliq-budget siyosati va budgetni rejalashtirish mexanizmlari har tomonlama tahlil qilingan. Hujjatda hukumatning fiskal siyosati strategik maqsadlar bilan uygʻunlashtirilib, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, infratuzilmani rivojlantirish va ijtimoiy dasturlarni kengaytirishga alohida eʼtibor qaratilgan. Shuningdek, xarajatlarni optimallashtirish, budget taqchilligini kamaytirish va daromadlarni yigʻish samaradorligini oshirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilingan [7]. Ushbu manba Oʻzbekistonning uzoq muddatli budget strategiyasini anglashda muhim nazariy va amaliy asos boʻlib xizmat qiladi.

Tadqiqodlar metodologiyasi.

Yuqorida koʻrib chiqilgan tadqiqotlar Oʻzbekistonda davlat budjeti tizimining koʻp qirrali mohiyatini yoritadi. Ular daromadlarni shakllantirish, xarajatlarni boshqarish hamda fiskal islohotlarning amaliy natijalarini har tomonlama tahlil qilib, mavjud muammolar va erishilgan yutuqlarni aniqlab beradi. Ushbu ilmiy ishlarda Oʻzbekiston budget jarayonlarida kuzatilayotgan jadal oʻzgarishlar chuqur tahlil qilinib, mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishi va fiskal mustahkamligini taʼminlash uchun zarur boʻlgan omillar ochib berilgan.

Mazkur tadqiqotda esa Oʻzbekiston davlat budjeti daromadlari va xarajatlarining tarkibi hamda

ularning o'zgarish dinamikasini tahlil etish maqsadida miqdoriy (quantitative) tahlil usullari sifat (qualitative) yondashuvlar bilan uyg'unlashtirilgan. Tanlangan metodologiya daromadlar va xarajatlar tuzilmasidagi o'zgarishlarni chuqurroq tushunish, ularning iqtisodiy o'sish va rivojlanishga ta'sirini baholash, shuningdek, so'nggi yillarda amalga oshirilgan fiskal islohotlarning ijobiy va salbiy oqibatlarini aniqlashga qaratilgan.

Tahlil va natijalar.

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi tomonidan e'lon qilingan ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yilning birinchi choragida davlat budjeti daromadlari 63,9 trillion so'mni tashkil etib, 2024-yilning shu davriga nisbatan 126,5 foizga o'sish kuzatilgan. Bu esa 13,4 trillion so'mlik qo'shimcha daromad shakllanishini anglatadi. Ushbu o'sish mamlakatda amalga oshirilayotgan fiskal siyosatni optimallashtirish, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish va soliq bazasini kengaytirish borasidagi islohotlar samarasini ifodalaydi³.

1-jadval. O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari tarkibi, 2024–2025-yillar I chorak ijrosi⁴

№	Ko'rsatkichlar	2024-yil I chorak ijro (trln so'm)	2025-yil I chorak ijro (trln so'm)	O'sish (%)	(+ / -)
	Davlat budjeti daromadlari, jami	50 537,7	63 936,8	126,5	13 399,1
1	Bevosita soliqlar	18 036,1	21 821,2	121,0	3 785,1
1.1	Foyda solig'i	9 696,9	11 808,7	121,8	2 111,8
1.2	Aylanmadan olinadigan soliq	594,3	703,4	118,4	109,1
1.3	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i	7 744,9	9 309,0	120,2	1 564,2
2	Bilvosita soliqlar	18 192,7	23 659,3	130,0	5 466,7
2.1	Qo'shilgan qiymat solig'i	12 266,7	16 413,1	133,8	4 146,5
2.2	Aktsiz solig'i	3 729,8	4 807,1	128,9	1 077,2
2.3	Bojxona boji	2 196,2	2 439,1	111,1	243,0
3	Resurs soliqlari va mol-mulk soliqlari	8 072,4	8 729,5	108,1	657,1
3.1	Mol-mulk solig'i	1 718,0	2 080,3	121,1	362,3
3.2	Yer solig'i	1 853,4	2 059,4	111,1	206,0
3.3	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	4 261,5	4 341,1	101,9	79,6
3.4	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	239,5	248,7	103,8	9,2
4	Boshqa daromadlar va soliqsiz tushumlar	6 236,6	9 726,8	156,0	3 490,2

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, bevosita soliqlar hajmi 2024-yilning mos davriga nisbatan 21,0 foizga oshgan bo'lib, ularning umumiy hajmi 21,8 trillion so'mni tashkil etgan. Ayniqsa, foyda solig'i (121,8%) va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i (120,2%) barqaror o'sish

³ <https://www.imv.uz/static/davlat-budjeti-daromadlari-2>

⁴ Iqtisod va moliya vazirligining ochiq ma'lumotlari asosida muallif tomonidan mustaqil tarzda tayyorlandi

sur'atini namoyon etgan. Bu iqtisodiy faoliyatning kengayishi, yuridik va jismoniy shaxslarning rasmiy daromadlari ortib borayotganidan dalolat beradi.

Bilvosita soliqlar bo'yicha ham sezilarli o'sish kuzatilib, ularning hajmi 18,2 trillion so'mdan 23,7 trillion so'mga yetgan, ya'ni 130 foizni tashkil etgan. Ayniqsa, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) 33 foizdan ortiq o'sish bilan eng yuqori daromad manbai bo'lib qolmoqda. Bu o'sish ichki iste'mol hajmining ortishi va fiskal intizomning mustahkamlanishi bilan izohlanadi.

Resurs soliqlari va mol-mulk soliqlari segmentida esa o'sish sur'atlari nisbatan pastroq — 8 foiz atrofida qayd etilgan. Bunga tabiiy resurslardan foydalanish hajmining barqarorlashuvi va ayrim imtiyozlarning qo'llanilishi ta'sir ko'rsatgan bo'lishi mumkin.

Boshqa daromadlar va soliqsiz tushumlar esa eng tez o'suvchi toifa bo'lib, 2025-yilning birinchi choragida 9,7 trillion so'mni tashkil etgan. Bu 2024-yilning mos davriga nisbatan 56 foizga ko'pdir. Ushbu o'sish, asosan, davlat aktivlarini boshqarishdan tushgan daromadlar, grantlar hamda davlat xizmatlaridan tushgan to'lovlar hisobiga yuzaga kelgan.

Umuman olganda, 2025-yilning birinchi choragidagi budjet daromadlari tarkibi O'zbekiston iqtisodiyotida barqaror fiskal o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. Soliq tushumlari tarkibining diversifikatsiyalashuvi, bevosita va bilvosita soliqlar o'rtasidagi muvozanatning saqlanishi hamda budjet daromadlarining asosiy qismini iqtisodiy faoliyatdan shakllanishi davlat moliyasining barqarorligini ta'minlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Xulosa.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston davlat budjeti daromadlari tarkibi va hajmidagi o'sish mamlakatda amalga oshirilayotgan fiskal siyosat samaradorligini aks ettiradi. 2025-yilning birinchi choragida budjet daromadlarining 2024-yilga nisbatan 26,5 foizga oshgani iqtisodiyotda ijobiy dinamikani va soliq ma'murchiligi tizimidagi islohotlarning amaliy natijasini ifodalaydi.

Budjet daromadlari tarkibida bilvosita soliqlar, xususan qo'shilgan qiymat solig'i asosiy ulushni egallab, umumiy o'sishga sezilarli hissa qo'shgan. Bevosita soliqlarda ham, ayniqsa, foyda solig'i va jismoniy shaxslar daromad solig'i bo'yicha barqaror ijobiy o'sish qayd etilgan. Bu esa ishlab chiqarish hajmi va ish haqlari ortayotganidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, resurs va mol-mulk soliqlarida nisbatan past o'sish sur'atlari kuzatilgani, ushbu yo'nalishda soliqqa tortish mexanizmlarini yanada takomillashtirish va imtiyozlarni optimallashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, O'zbekiston davlat budjeti daromadlarining 2025-yilgi ko'rsatkichlari mamlakat fiskal barqarorligi mustahkamlanayotganini, soliqqa tortish tizimida shaffoflik va samaradorlik ortib borayotganini ko'rsatadi. Kelgusida budjet siyosatini diversifikatsiyalash, raqamli boshqaruvni kengaytirish hamda iqtisodiy faol subyektlar uchun barqaror fiskal muhit yaratish orqali davlat moliyasining uzoq muddatli barqarorligi ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar tahlili:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 25.12.2023 yildagi O'RQ-886-son
2. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirining buyrug'i, 07.10.2024 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3558
3. The importance of direct taxes in shaping budget revenues. (2025). *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 3(5), 123-132. <https://doi.org/10.62536/sjehss.2025.v3.i5.pp123-132>
4. Berkov, A. (2019). O'zbekistonda davlat moliyasini boshqarish evolyutsiyasi va postsovet davridagi fiskal islohotlar. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
5. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti. (2020). O'zbekistonda davlat xarajatlari tendensiyalari va ularning ijtimoiy ta'siri. – Toshkent: TDIU Ilmiy axborotlar to'plami.
6. Sattarov, S., & Ismoilov, M. (2021). O'zbekistonda davlat budjeti daromadlarini shakllantirish tizimi va soliq islohotlarining roli. – *Moliya va iqtisodiyot jurnali*, №4, 45–56.
7. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2022). O'zbekiston Respublikasining soliq-budjet siyosati asoslari va budjetni rejalashtirish jarayoni to'g'risidagi yillik hisobot. –

Toshkent: Moliya vazirligi rasmiy nashri.

8. Ruziyev Sh., Toshnazarova, L. (2025). Optimal soliqqa tortish bo'yicha tadqiqotlarning bibliometrik va ekonometrik tahlilining ahamiyati. *Innovations in Science and Technologies ilmiy-elektron jurnali*, №2, 240–249. ISSN: 3030-3451.
9. Ruziyev Sh., Togayev, S. (2024). Budget-soliq siyosatining iqtisodiyotdagi o'rni. *Marketing jurnali*, №5, 183–190. ISSN: 3060-4621. Litsenziya №240874. OAK ro'yxatiga kiritilgan (332/5-sonli qaror, 04.10.2024).
10. Ruziyev Sh., Togayev, S., & Shirinbayeva, S. (2024). Davlat budjetini moliyalashtirishning iqtisodiy mohiyati. *Research and Education Scientific Journal*, Vol. 3, Issue 6, 42–53. ISSN: 2181-3191.